

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДІЇ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Світлак І.І.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця
ORCID: 0000-0002-4408-6868
e-mail: svitlakiryna@gmail.com*

Поджаренко К.Є.,

*кандидат юридичних наук,
директор КЗ «ЗОШ I-III ступенів № 18 ВМР», м. Вінниця
ORCID: 0000-0001-7201-6659
e-mail: kpodzarenko@gmail.com*

Світлак І. І., Поджаренко К. Є. Особливості правового регулювання відносин з надання освітніх послуг в умовах дії карантинних обмежень.

Публікація присвячена дослідженню проблемних аспектів правового регулювання відносин з надання освітніх послуг із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних цифрових освітніх платформ в умовах дії карантинних обмежень і розбудови е-освіти в Україні. На підставі аналізу чинного законодавства, що регулює відносини з надання освітніх послуг визначені нормотворчі тенденції щодо організації освітнього процесу у звичайному режимі з обов'язковим дотриманням усіх протиепідемічних вимог, у змішаній (комбінованій) формі та із застосуванням технологій дистанційного навчання на період самоізоляції та дії карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19. Зміст правового регулювання відносин у сфері надання освітніх послуг розглядається крізь призму доктринального розуміння правового регулювання як вплив норм права на суб'єктів цих правовідносин, спрямований на забезпечення процесу надання освітньої послуги в установленому порядку. Сформульовано висновок, що широкое використання дистанційного навчання впродовж останніх двох років набуло унормування на рівні підзаконних нормативно-правових актів, аналіз змісту яких дозволив визначити позитивні і негативні тенденції нормотворчого процесу (відсутність певних термінологічних конструкцій на кшталт «змішана (комбінована) форма організації освітнього процесу», «онлайн освітня послуга» тощо) та виокремити характерні ознаки освітньої послуги онлайн. З'ясовано, що основним чинником впливу на правове регулювання освітньої галузі стали цифрові трансформації, що спричинені пандемією COVID-19. Локдауни та карантинні обмеження лише стали каталізаторами невідвортної цифровізації відносин з надання освітніх послуг. Визначено, що цифровізація сфери надання освітніх послуг є світовою тенденцією та беззаперечним трендом, а цифровий розвиток – запорукою успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. В зв'язку з цим, вбачається, що саме нормативне врегулювання порядку надання освітніх послуг в режимі онлайн, затвердження вимог до цифрових компетентностей для різних професійних груп може вирішити низку проблем прикладного характеру. Резюмуючи визначено, що основним вектором осучаснення законодавства, що регламентує надання освітніх послуг в умовах вимушеного дистанціювання має залишатись дотримання прав людини. Вбачається, що розв'язання цієї проблеми повинно ґрунтуватись на балансі інтересу людини та суспільства, що відповідає запити українців на дотримання фундаменталь-

них принципів громадянського суспільства та впровадження європейського досвіду регулювання приватноправових відносин.

Ключові слова: освітні послуги, дистанційні технології, дистанційне навчання, дистанційні освітні послуги, е-освіта, цифрові освітні платформи, цифрові компетенції, цифрова грамотність.

Svitlak I., Podzharenko K. Peculiarities of the legal regulation of relations on the provision of educational services under quarantine restrictions.

This publication is dedicated to the study of problematic aspects of the legal regulation of education service provision with the use of information and communication technologies and modern digital education platforms in the context of quarantine restrictions and the development of e-education in Ukraine. Based on the analysis of the current legislation governing the relations with the provision of educational services the tendencies in the normative framework for the organization of the educational process in the conventional mode of mandatory compliance with all public policy requirements were identified, in a mixed (combined) form and with the use of distance learning technologies during the period of self-isolation and quarantine due to the spread of the COVID 19 coronavirus disease.

The meaning of the legal regulation of relations in the field of educational services provision is seen through the prism of doctrinal understanding of legal regulation as the effect of the rules of law on the subjects of these legal relations, aimed at ensuring the process of providing educational services in the established order.

It has been concluded that the widespread use of distance learning over the past two years has been approved at the level of secondary legislation and regulations, an analysis of their contents allowed us to identify positive and negative trends in the regulatory process (absence of certain terminological constructions on the scale of “mixed (combined) form of educational process organization”, “online educational service”, etc.) and to identify the characteristics of online educational services. The main impact on the legal regulation of the education sector has been shown to be the digital transformation caused by the COVID-19 pandemic. Lowdowns and quarantine restrictions have only become catalysts for the inevitable digitalization of education service provision. It has been found that digitalization of educational services is a global trend and that digital development is a prerequisite for the successful realization of each person’s potential. As a consequence, it is believed that the regulation of online educational services, the establishment of requirements for digital competences for various occupational groups can solve a number of problems of an applied nature. In summary, the main vector of implementation of the legislation governing the provision of educational services under conditions of compulsory distance learning must remain the respect for people’s rights. The solution of this problem is seen to be based on a balance between the interests of individuals and society, in line with the Ukrainians’ request for adherence to the fundamental principles of civil society and implementation of the European experience of the regulation of private legal relations.

Key words: educational services, distance learning technologies, distance learning, distance learning services, e-learning, digital learning platforms, digital competencies, digital literacy.

Постановка проблеми. Глибокі проблеми вітчизняної системи освіти проявились останнім часом, коли весь світ зіштовхнувся із пандемією COVID-19. Запровадження карантинних обмежень викликало гостру необхідність забезпечення якісного онлайн неперервного освітнього процесу на усіх рівнях освіти. В зв’язку із цим, була виявлена низка невирішених питань, пов’язаних із повільним здійсненням інформатизації вітчизняної системи освіти та впровадженням у навчально-виховний процес цифрових технологій, що можуть його забезпечити мультимедійними та інтерактивними елементами. Основними проблемами, виявленими під час таких трансформацій стали: відсутність швидкісного доступу до мережі Інтернет; незабезпеченість учасників освітнього процесу необхідними цифровими пристроями та електронними освітніми ресурсами; неготовність частини працівників освіти до використання цифрових технологій тощо.

Масштабний попит на онлайн освітні послуги вимагає якнайшвидшої адаптації освітньої політики до стратегії цифровізації. Відсутність системи цифрової освіти, низький рівень цифрової грамотності учасників освітнього процесу, недостатність цифрової інфраструктури обумовлені також відсутністю спеціальних джерел, що регламентують трансформаційні процеси. В зв’язку з цим, вбачається, що саме нормативне врегулювання порядку надання освітніх послуг в режимі онлайн, затвердження вимог до цифрових компетентностей для різних професійних груп може вирішити низку проблем прикладного характеру.

Стан опрацювання цієї проблематики. Окремі питання надання освітніх послуг досліджувались не лише у різних галузях юридичної науки, але і педагогіки, теорії управління, економіки. У юридичній площині сфера освітніх послуг розглядалась у працях І.В. Геєць, І.О. Голоденко, О.Я. Дзюбенко, Б.В. Деревянко, О.Я. Кархут, І.І. Литвин, Ю.М. Павлюченко, Г.О. Пономаренко, А.В. Сидорова, Я.О. Тицької, Ю.І. Чалого, Р.В. Шаповал, Т.Я. Ящук та ін. Проте питання оцінки ефективності правового регулювання відносин з надання освітніх послуг під впливом стрімкої цифровізації освітньої галузі в умовах дії карантинних обмежень потребує додаткового аналізу.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу теоретичних положень та нормативно-правових засад регулювання відносин з надання освітніх послуг із застосуванням дистанційних технологій, на підставі чого необхідно визначити позитивні і негативні тенденції нормотворчого процесу та сформулювати пропозиції щодо можливих варіантів удосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні засади правового регулювання відносин з надання освітніх послуг містяться в Конституції України. Так, за ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [1]. Безпосередньо зміст конституційного права громадян на освіту та державні гарантії його реалізації сформульовані у ст. 53 Основного закону, особливості реалізації якого на сучасному етапі обумовлені, в першу чергу, впливом карантинних обмежень, що, відповідно, спричинили бурхливий розвиток дистанційних освітніх послуг та поширення онлайн сервісів в освітній галузі.

Однією з основних умов успішної реалізації державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства, що сформульовані у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [2] є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві, тобто мова йде про формування е-освіти, під якою розуміють форму отримання освіти, що здобувається з використанням виключно інформаційно-комунікаційних технологій.

З огляду на предмет та мету дослідження, цифровізація освітньої галузі актуалізує висвітлення питань модерних тенденцій розвитку правового регулювання освітніх послуг під впливом процесів цифровізації, на прискорення яких вплинуло поширення коронавірусної хвороби COVID-19 та вжиття карантинних обмежувальних заходів.

Сучасне розуміння освітньої послуги як об'єкта цивільних правовідносин вирізняється дискусійністю. Відсутність протягом тривалого часу нормативного визначення освітніх послуг та їх кваліфікуючих ознак обумовило низку проблем як практичного характеру, зокрема щодо ідентифікації послугонадавачів в освітній галузі, визначення їх правового статусу, так і науково-теоретичного характеру – щодо розуміння правової природи освітніх послуг як об'єкта правовідносин. Враховуючи складну економіко-правову природу послуги, освітні послуги досить часто в юридичній науковій літературі розглядаються як такі, що мають господарсько-правову чи суто адміністративно-правову природу. Таким чином, питання визначення правової природи та змісту освітніх послуг, особливо під час вжиття карантинних обмежень, залишається остаточно невирішеним.

Вбачається, що для розуміння правової природи та характерних ознак освітньої послуги, що надається як у звичайному режимі з обов'язковим дотриманням усіх протиепідемічних вимог, у змішаній (комбінованій) формі, так і із застосуванням технологій дистанційного навчання на період самоізоляції та дії карантину, доцільно зупинитись на аналізі її нормативного та теоретичного тлумачення.

Легальна дефініція з'явилась у п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту», за яким освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [3]. Подібне нормативне визначення у повній мірі не окреслює її змістовної характеристики, але дозволяє виокремити певні ознаки освітньої послуги, по-перше, суть освітньої послуги проявляється через дію/дії суб'єкта; по-друге, ці дії мають вартісну оцінку; по-третє, освітня послуга надається для задоволення потреб споживача послуги (отримання певного блага).

І.О. Голоденко, досліджуючи освітні послуги як об'єкт цивільних прав, тлумачить освітню послугу як категорію, що представляє собою дію або діяльність, в процесі якої одна особа (виконавець, постачальник послуги) передає іншій особі (замовнику, споживачеві послуги) комплекс інформації та

знань, визначених у програмах навчальних курсів, що націлені на розвиток особистості, духовне та інтелектуальне зростання, оволодіння професійними вміннями і навичками та втілення їх в подальшому в процесі професійної діяльності [4, с. 51].

Заслуговує на увагу позиція Я.О. Тицької, об'єкт освітніх правовідносин науковиця визначає як системо утворюючий елемент освітніх правовідносин, що забезпечує взаємозв'язок між суб'єктами освітніх правовідносин та є знаннями, навичками, уміннями, компетенціями та іншими нематеріальними благами, яких набуто особою у процесі навчання і виховання, рівень яких відповідає вимогам державного освітнього стандарту (освітній програмі відповідного рівня і спрямованості), що на деяких освітніх рівнях засвідчується документом про відповідну освіту [5, с. 17].

Хоча освітні послуги наділені загальними ознаками послуги як специфічного об'єкта цивільних прав, специфіка сфери надання – освітня галузь, безсумнівно, накладає свій відбиток на цей вид послуг. В преамбулі Закону України «Про освіту» освіта проголошена основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави, відповідно, задоволення потреби здобувача освіти в духовному та інтелектуальному розвитку, в набутті певного фаху чи кваліфікації якісно відрізняється за споживчими характеристиками від інших. Таким чином, нематеріальність, відсутність уречевленого результату для освітніх послуг є однією з домінуючих характерних ознак.

Резюмуючи викладене, освітня послуга є об'єктом цивільних прав та відповідає усім узагальнюючим рисам, притаманним цивільним послугам як об'єктам, але характеризується специфічними ознаками, що вирізняють її поміж інших видів послуг, зокрема:

- спрямованість дій послугонадавця на задоволення потреби споживача послуги в особливих нематеріальних духовних благах (компетентностях), таких як знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності тощо;
- з метою забезпечення належного виконання зобов'язань з надання освітніх послуг в освітній галузі встановлені стандарти освіти;
- сфера надання освітніх послуг – освітня галузь поєднує приватні та публічні відносини, але освітні відносини, що ґрунтуються на засадах юридичної рівності слід кваліфікувати як цивільно-правові.

Таким чином, освітня послуга – це визначена законом або договором стандартизована дія/комплекс дій суб'єкта освітньої діяльності (послугодавця), спрямованих на задоволення потреби споживача послуги в особливих нематеріальних благах (компетентностях), таких як знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, що надається безоплатно або, у випадках встановлених законом, на платних засадах [6, с. 200].

Вихідним при аналізі законодавства, що регламентує порядок надання освітніх послуг в умовах дії карантинних обмежень було те, що під правовим регулюванням відносин у сфері надання освітніх послуг нами розуміється вплив норм права на суб'єктів цих правовідносин, спрямований на забезпечення процесу надання освітньої послуги, в установленому порядку.

Базовим спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти є Закон України «Про освіту». В законі також визначена національна система освітніх установ, діяльність яких окремо регламентована спеціальними законами, основними з яких є Закони України «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту» та інші закони.

Сучасний етап реформування законодавства, що регулює відносини з надання освітніх послуг пов'язаний із цифровими трансформаціями, а формування цифрових навичок стало базовою потребою не тільки споживачів онлайн освітніх послуг, але і пересічних громадян. Такі зміни потребують унормування та формування державної візії цифрової трансформації системи освіти. Наразі запропоновано громадське обговорення проекту Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року [7], за якою освітня галузь України має відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку. На нашу думку, модерним напрямом унормування відносин з надання освітніх послуг мають стати стандарти цифрових компетенцій та онлайн освітніх послуг. Організація освітніх послуг у

дистанційній формі не є новою для вітчизняної освітньої галузі (хоча внаслідок відсутності технічних можливостей свого часу дана форма не набула популярності).

В своєму монографічному дослідженні Б.В. Деревянко свого часу зазначав, що дистанційна освіта не може надати повноцінні знання та навички, тому для учнів очної форми навчання дистанційна освіта має бути лише додатковою. Нішею ринку для дистанційної освіти мало стати надання послуг іноземцям, особам, які мешкають в іншому регіоні країни від навчального закладу, іншим особам, спеціальність яких не потребує засвоєння складних практичних навичок та у дипломах про освіту яких буде вказано про отримання знань дистанційно [8, с. 240]. Реалії ж сьогодення дають всі підстави апелювати цій тезі вченого, оскільки коронавірусна хвороба стала надзвичайно серйозним викликом для належного надання якісних дистанційних освітніх послуг і коли саме дистанційні технології стали основною формою організації освітнього процесу.

Нормативні засади організації та запровадження дистанційного навчання у ПТНЗ, ВНЗ та ЗПО як такого, що функціонує на базі інформаційно-комунікаційних технологій свого часу були регламентовані Положенням про дистанційне навчання, затвердженим наказом МОН України від 25.04.2013 р. [9]. Що ж до повної загальної середньої освіти, то через соціальне дистанціювання та режим самоізоляції традиційна шкільна освіта змушена була перейти в онлайн режим. Наказом МОН України від 08.09.2020 р. № 1115 було затверджено Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти [10]. Окремим листом № 1/9-609 від 02.11.2020 р. «Щодо організації дистанційного навчання» [11] МОН України надало рекомендації з використання нових підходів в організації надання дистанційних освітніх послуг.

Заслуговує на увагу, що у вищевказаних рекомендаціях міністерство робить акцент на пріоритетах в організації нової моделі взаємин між учасниками відносин з надання освітніх послуг, мова йде про паритетні, партнерські, конструктивні відносини, що ґрунтуються на засадах юридичної рівності суб'єктів, посиленні автономії навчальних закладів та розширенні прав учасників відносин. Заклади освіти в межах власної автономії мають право визначати форми, режими організації освітнього процесу для забезпечення дистанційного навчання, обирати певні електронні освітні платформи, онлайн сервіси та інструменти, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom, Zoom тощо).

Широке використання дистанційного навчання впродовж останніх двох років набуло унормування на рівні підзаконних нормативно-правових актів, аналіз змісту яких не передбачає використання термінологічних конструкцій на кшталт «онлайн освітня послуга» або «дистанційна освітня послуга».

В чинному законодавстві наразі представлені нормативні дефініції е-освіти, дистанційного навчання, технологій дистанційного навчання: «...електронна освіта – форма отримання освіти, що здобувається з використанням виключно інформаційно-комунікаційних технологій...» [2], «... дистанційне навчання – індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій...» [9]; «...дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій...» [10]; «...технології дистанційного навчання – комплекс освітніх технологій (технології розвивального, проєктного, змішаного, диференційованого, програмованого, модульного навчання тощо), а також інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, що дають можливість реалізувати процес дистанційного навчання в закладах освіти...» [10].

З представлених вище дефініцій, які є загальними та охоплюють онлайн навчання, спробуємо виокремити характерні ознаки освітньої послуги онлайн. По-перше, при застосуванні режиму онлайн має місце дистанціювання учасників відносин з надання освітніх послуг; по-друге, отримання освітньої послуги відбувається виключно із використанням інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій; по-третє, мета освітнього процесу залишається незмінною – розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей, в тому числі цифрових.

Хоча в актах МОН України йдеться про можливості закладів освіти у рамках власної автономії приймати певні рішення щодо форм організації освітнього процесу для забезпечення дистанційного

навчання, на практиці власне територіальні департаменти освіти в наказах вже визначають форми організації освітнього процесу під час певних рівнів епідемічної небезпеки. Переважно мова йде про організацію освітнього процесу для учнів 1-4-х класів у звичайному режимі згідно з затвердженим розкладом навчальних занять з обов'язковим дотриманням усіх протиепідемічних вимог. Здійснення організації освітнього процесу для учнів 5-11-х класів у змішаній (комбінованій) формі згідно з затвердженим розкладом навчальних занять з обов'язковим дотриманням усіх протиепідемічних вимог. Заклади освіти мають також забезпечити організацію освітнього процесу за допомогою технологій дистанційного навчання для учнів класу (групи), які перебувають на самоізоляції. Отож, незалежно від запропонованих форм організації освітнього процесу в умовах дії карантинних обмежувальних заходів, єдиною умовою є спільною – суворе дотримання вимог Постанови Головного державно санітарного лікаря України від 06.09.2021 р. №10 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19».

На нашу думку, основним вектором модернізації законодавства, що регламентує надання освітніх послуг в умовах вимушеного дистанційного навчання, в першу чергу, має залишатись дотримання прав людини. Дотримання прав в освіті в умовах дистанційного навчання вимагає системних змін не лише в чинній законодавчій базі, але й у підходах до удосконалення самого режиму дистанційного навчання, зокрема в питаннях безкоштовних онлайн платформ; визначення санітарно-гігієнічних (безпекових) норм щодо проведення онлайн занять; встановлення правил для учасників дистанційного освітнього процесу; забезпечення веб безпеки тощо. Удосконалення законодавства з цих питань сприятиме усуненню незручностей в отриманні дистанційних освітніх послуг та користування цифровими освітніми платформами.

Висновки. Надання освітніх послуг в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 загострило проблему застосування технологій дистанційного навчання та актуалізувало набуття цифрових навичок. Вітчизняна освітня галузь на сучасному етапі має забезпечити формування інформаційно-цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу. Цифровий освітній простір передбачає нову модель взаємин суб'єктів відносин з надання освітніх послуг на онлайн-платформах, що має зробити освітній процес креативним, мобільним та індивідуальним задля забезпечення прав громадян на якісну освіту.

В ході дослідження виявлено, що вітчизняна система освіти зазнає докорінних цифрових змін в усіх її підсистемах (поточні реформи освітньої галузі, пов'язані з цифровізацією освітнього середовища), що, в свою чергу формує сучасні тенденції у правовому регулюванні цих процесів. Аналіз чинного законодавства у сфері надання освітніх послуг дозволив визначити позитивні і негативні тенденції нормотворчого процесу. З'ясовано, що основним чинником впливу на правове регулювання освітньої галузі стала тотальна цифровізація освітнього процесу, спричинена пандемією COVID-19. Цифровізація сфери надання освітніх послуг є світовою тенденцією та беззаперечним трендом, оскільки цифровий розвиток є запорукою успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. Наразі володіння цифровими компетентностями стає базовою життєвою необхідністю. Розвиток онлайн освітніх послуг, старт національної онлайн-платформи для опанування цифрових компетентностей потребують усунення прогалин в спеціальному законодавстві з врахуванням базових принципів і стандартів освітньої діяльності, які закріплені в актах ЄС.

Таким чином, правове регулювання відносин у сфері надання освітніх послуг слід вважати ефективним, якщо воно дозволяє будь-якому здобувачеві освіти отримати якісну освітню послугу та зобов'язує надавача таких послуг надати її в установленому порядку та відповідно до вимог, встановлених законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження КМУ від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

4. Голоденко І. О. Освітні послуги в системі об'єктів цивільних прав за законодавством України та Німеччини. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2017. Т. 22. Вип. 2. С. 47-53.
5. Тицька Я.О. Освітні правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.01. Одеса, 2014. 22 с.
6. Світлак І.І. Цивільні правовідносини з надання послуг в умовах цифровізації: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка», 2021. 343 с.
7. Проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konserciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaprosuye-do-gromadskogo-obgovorennya>
8. Дерев'яно Б.В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2013. 387 с.
9. Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25.04.2013 р. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
10. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 08.09.2020 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
11. Щодо організації дистанційного навчання: Лист МОН України від 02.11.2020 р. № 1/9-609. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77298/